

Seres Lili Hanna

A platonista gamer tragédiája

Rakovszky Zsuzsa: Történesek

Provokatíván kevés (15 darab) provokatíván hosszú (akár hétoldalas) verset tartalmaz Rakovszky Zsuzsa legújabb verseskötete. A *Történesek* címnek megfelelően narratív, cselekményes lírával állunk szemben, olyannyira, hogy a második ciklus darabjai egy miniatűr verses regénnyé állnak össze. A legnagyobb olvasói és elemzői problémát viszont éppen ez, az *Allapotváltozások* című ciklus jelenti: nem is maguk a szövegek – bár azok jellegének kritikus voltára is kitérek majd –, hanem a kötetbéli jelenlétük indokolt-sága. Felületesebb olvasásra ugyanis az első (ciklustalan) és a második szakasz után az *Allapotváltozások* feltűnően kilóg mind tematikájában, mind hangvételében. Ez az elkülön-bőzés azonban csak felszíni, amely a finoman kitapintható koherenciát fedi, azt, hogy a tizenöt „hosszúvers” tulajdonképpen ugyanazt a kérdéskört fejtegeti. Csak éppen erős, sőt egyre erőteljesebb heterogenitással.

Ez, a *Történesek* szövegegyüttesének változatossága fokozatosan valósul meg: az első, cikluscímmel el nem látott szakasz verseiben még „csak” a szituáció, a tér és az idő különböző, míg a lírai beszélő személye, jobban mondva hangja, attitűdje, lelkülete nem tér el. Miről is van szó? A kötet első hat versének többségében kollektív krízishelyzetek állnak a középpontban: tömeges elvándorlás, elnyomás, háború, puccs. E helyzetek lírai megszólaltatója a kollektíva kiemelkedő tagja, mondhatni, krónikása, aki nemcsak leírja, de értékeli is a történeket, a saját és az ellenfél viselkedését és tetteit. Sőt, ez a krónikás az értékelő rögzítésnél is többet tesz: alakítja az eseményeket. Ráadásul résztvevőként, alakítóként is gyakran kiemelt szerepe, pozíciója van¹, és ebből a pozícióból látja át a többieknél élesebb szemmel a rejtett lelki folyamatokat. A „mi” és az ellenség, az örök szembenálló „ők” lelki mozzanatainak éleslátó leleplezése leginkább a könyv három legemlékezetesebb versének – a *Megjöttek!*, *Az igazság pillanata* és *Az ok* – katartikus lezárásában érhető tetten. Ezekben a versbeszélő hol kollokvialisabb, hol elemeltebb stílusban szólaltat meg erőteljes képekkel láttató, súlyos téteket mozgató bölcséleti lírát.

E szakaszból két vers valamelyest elüt a többitől, mert bár szintén krízishelyzetet, de egészen más tónusút jelenít meg: *Az utolsó napok* és az *Egy más világban* krónikása nem változást hozó (jobban mondva változást elérni akaró) éles szituációkat, hanem a változás észrevétlen *megvalósulását* beszéli el nyílt konzervatívizmussal. E versek megszólalója egyszerű, melankolikus gyásszal viseltet a múlt fensége, hagyománya iránt, amelyről az emberek szépen, fokozatosan elfeledkeztek. Itt tehát – szemben a másik négy verssel – a lírai én

1 „Mi, szerencsésebbek, mentünk tovább”, „Ezzel szemben / én magam szerencsésnek mondhatom” (Klondike; 10., 11.); „Mögöttük ott aludtak / mindazok, akik csak álmodni mertek / arról, amit mi épp megtenni készülünk.” [ti. a puccsot – S. L. H.] (*Az igazság pillanata*; 19.); „...a közvélemény is, / valamint a legbefolyásosabb körök, / mellettem álltak”, „Mi mind abban bízunk, hogy / Ön megvédelmezi szegény hazánkat!”, „Ön megvédi országunkat a rémtől” (*Az ok*; 24.).

a maga közösségén kívül áll, szomorúan csodálkozik rá az általa birtokolt hagyományörzés és -tiszteltet hiányára. Ebben a két versben a korábban taglalt, nyomon követhető kollektív történelmi tettek (pl. az említett puccs vagy egy háború kezdeményezése) ellenpontozását látjuk a természetes változás kíméletlen szubsztanciájának, a meg nem fogható pillanatnak a problematikájában: „Melyik volt az a pont, / hogy álltak épp a csillagok fölöttünk, / melyik reggel riadtunk arra, hogy / mostantól egy másik világban élünk? / (...) // Nem volt ilyen reggel, nem volt ilyen pont.” (Egy más világban; 23.) E két vers tehát ugyanazt tárgyalja, a hangnem is igen hasonló, egy fontos különbség azonban feltűnik: míg *Az utolsó napokban* a lírai én elszalasztott lehetőségről, megkésett felismerésről beszél, önmagát közössége és saját maga potenciális megmentőjeként tételezve, az *Egy más világban* ezt az aspektust teljesen nélkülözi – ez alapján nem lehet véletlen a sorrend sem: a kötetben később következő versben megmentésre már nem, csak megemlékezésre van lehetőség.

Amiben viszont a *Történesek* első szakaszának minden verse megegyezik, az a nehezen, legfeljebb implicit utalásokból kikövetkeztethető téridő. Azonban legyen szó amerikai aranyásók vándorlásáról, királyságok közti háborúról, lapbetiltó, tüntetésfelszámoló zsarnok meggyilkolásáról, vagy csak az antik szobrok egyetemes elfeledésének gyászáról, minden „krónikás” történetét, bölcseletét átérezzük, mert tulajdonképpen minden szöveg ugyanabba az irányba tart. A valaha volt és az elkövetkező, új élet között álló ember léthelyzetének felmutatása felé. És ebben nem különbözik a második ciklus sem, sőt, az olyannyira távolinak tűnő verses regényszerű harmadik sem. Rakovszky az idő múlásáról, a változsról és az arra adott mindenkori emberi reakciókról mesél. A történelem alakíthatóságának lehetséges vagy lehetetlen voltáról, az emberi természetről. A kötet varázsa egyfelől a mindezt taglaló mondanivalóban, másfelől pedig e mondanivaló változatos színrevitelében rejlik – mintha *Az ember tragédiája* távoli rokonát olvasnánk.

Három kép a város történetéből – a kötet második ciklusának csupán a címe utal expliciten arra, hogy az itt olvasható három vers helyszíne azonos volna. A különböző időben játszódó történetek tehát ilyen precíz lokalításban is összeránthatóak, de ez az olvasáshoz nem feltétlenül szükségszerű. Ettől függetlenül a tér és az idő az előzőeknél jóval konkrétabban is olvasható: ezek a szövegek a korábban globális módon bontogatott problémakört immár sokkal szűkebb fókusszal mutatják. A helyszín Magyarország, az időpont vélhetőleg a második világháború és az azt követő időszak (mindezt ugyanakkor szintén csak utalásokból, nevekből, tárgyakkól következtethetjük ki, és fölfoghatjuk elvontabb, általánosabb háborús képekként is). A bölcs és akár történelemalakító tettekkel bíró krónikás hangját egyedített, hús-vér „átlagemberek”, a kollektív *mi* megszólalását privát történetek váltják. De továbbra is történelmi idők, krízisek, egy valaha volt világ és az azt váltó időszak a fő téma. Utóbbi lehet nyugodtabb, esetleg könnyebb, de kimondottan jó, kényelmes nem igazán. „Általában soha semmi se könnyű” – szól e ciklus záróóra (*Kertitörpék*; 39.).

Lényeges különbség az első két szakasz között a lírai én nemi identitása is: míg az első versek történelemalakítói/-szemléltői vagy férfi, vagy nemtelen beszélők, a *Három kép...* személyes darabjaiban a történelmi eseményeket inkább elszenvedő női karakterek szövelnek meg. A két utóbbiról biztosabban állítható, hogy női visszaemlékezés, vagyis fiatal lány főszereplőt mozgat, de a harmadik, áldialogikus monológot is nehezen tudnánk férfi szájába adni. E záróvers, a *Kertitörpék* finom ironiája is kiemelendő: a kötetindító nagy horderejű, monumentális konfliktusok és a *Három kép...* tragikus életeseményei után itt egy közös kert körüli csetepaté áll a középpontban, amelyben a versbeszélő a házsártos idős nő egy kertitörpe-hadsereggel győzi le.

Így jutunk el a nagy történelmi összecsapásoktól a modern kori szembenállásnak ehhez a banális, kicsinyes, ingerlő, de azért fájdalmas fajtájához. És így válik ez a vers megfelelő átkötéssé a harmadik, jelenkori ciklushoz.

Az *Állapotváltozások* címet viselő, hatrészes „elbeszélő költeményben” tehát egészen másfajta lírát kapunk. A forma, a rímek, a téridő és a szereplők Borbély Szilárd és Térey János furcsa elegyére emlékeztetnek: Térey verses regényeinek jelenkorisága és átlagszerplői keverednek a borbélyi *A Testhez* rontott, kezdetleges rímeléstechnikájával és (női) történetvezetésével.² Ahogyan fentebb említettem, elsőre értetlenül állhatunk e ciklus előtt: a történelem nagy eseményei és az emberi reakciók érzékeny, súlyos költeményei után hogy kerül ide egy középkori, párját elkéseredetten kereső nő primitív módon megírt verses regénye?³ Aztán szépen rájövünk, ugyanarról van itt is szó, csak a történelem extrém helyzetei után a jelen hétköznapi környezetébe, életproblémáiba ágyazva: az új élet reményéről. Az elvándorló amerikai aranyásók és a zsarnokgyilkosok tulajdonképpen ugyanarra vágynak, mint a verses regény két főhőse, a számítógépfüggő, „platonista gamer”⁴ Jenő – „*Nevet cserélek, / s karaktert, ha kedvem ebben telik, / az elrontott élet helyett pedig, / ha akarom, jöhet egy másik élet.*” (*Két barát*; 49.) –, és az életét arany paróka és macskaszek segítségével újra cserélni vágyó Emő.

A ciklus egyetlen gyenge pontja talán a *Romkocsma* című vers, amely nem igazán ad hozzá a szépen építkező verses regényhez. Felesleges volta főként azért tűnik fel, mert a kis kötet tizenöt, a ciklus pedig csak hat verset tartalmaz – talán egy monumentálisabb elbeszélő költeményben megtalálná a karakterelmélyítő, hangulatteremtő helyét, itt nem igazán.

Annál nagyobb elismerés illeti viszont az iróniát, ami végig ott lebeg a ciklusban, kezdve az *Állapotváltozások* címmel: a külső állapotok egyáltalán nem, és a belsők is csak banálishan, komolyan vehetetlenül változnak, jobban mondva *váltakoznak*, a remény és a reménytelenség, a józanság és a részegség között, hogy aztán ugyanoda zuhanjanak vissza. Az irónia tehát végig jelen van, a nagyszabású forma gyerekes rímeltetésében, a Facebookot, skype-os jósnőt vagy kihízott ruhát felvillantó tartalmon, a csupán álmodozni képes női és a virtuális világból filozofikusan okoskodó férfi szereplőben, és a szerelem nemhogy be nem teljesülésében, de erőszakos, suta félrecsúszásában. Az *Állapotváltozások* igen rafinált dramaturgiával élő ciklus: a nevelésfigurák reménytelen pár- és boldogságkeresése szépen lassan csap át a tragikus lezárásba, amely úgy képes megőrizni a szereplők és a tettek esetlenségét, hogy a pátoszt elkerülve üssön egy nagyot a végén. Hogy a kötet utolsó sorának végleges kilátástalansága az addig felhalmozott iróniával együtt visszhangozzon bennünk. Az pedig, hogy az utolsó versszakban, a részeg kezek – igen, lássuk be, sajnos Jenő kezei – által összetapogatva hazaesett Emő tévéjén, a CNN-en „puccs, tűz, terror” eseményei, vagyis a kötet első felét alkotó krízistörténetek pörögnek, az már csak egy frappáns „meta-hab” a tortán.

Rakovszky Zsuzsa a *Történetekkel* egy provokatív, pontos, érzékeny és humoros szövegegyütttest tett le az asztalra. Egyszerre friss és fájdalmas. Mindez nettó hatvan oldalba, egy pici, tengerkék kötetbe csomagolva. Ártalmatlannak tűnő fegyver, ami nagyot szól.

Magvető, 2018

2 Gondolok itt *A sós kávé* és az *Asszonyok álmában síró babák* szövegeinek borbélyi átírataira.

3 Mohácsi Balázs kifejezésével élve, „teleregényciklusa”. (Mohácsi Balázs, *Sorsaink*, Magyar Narancs, 2018/27 <http://magyarnarancs.hu/konyv/sorsaink-112190> [Utolsó megtekintés: 2018. augusztus 21.]])

4 „*Milyen valóságról beszélsz? Amit / így hívsz, csak árnyék, nincs szubsztanciája, / (...) / Az ott nem asztal, csak egy asztal árnya*” (*Két barát*; 49.)